

na kulturowe procesy składające się na współczesną „kulturę obrazkową”. Dalszą część wystąpienia poświęcono prezentacji wybranych sposobów rozumienia tej techniki w pokrewnych socjologii naukach (m.in. etnografii), a wieńczyła je propozycja autorskiej definicji filmu socjologicznego. Obrady zakończone zostały pokazem filmu „Koziegłowy. Problemy kształtowania tożsamości miasta”, autorstwa Piotra Pokrywczyńskiego i Kamila Skrobańskiego.

Podsumowując warto raz jeszcze przypomnieć, że podstawowym celem organizowanej sesji było podjęcie szerszej refleksji nad praktycznym zastosowaniem obrazu i jego analiz na różnych etapach procesu badawczego oraz w różnych dziedzinach nauk humanistycznych. W odniesieniu do tego projektu wielu referentów przyjęło perspektywę interdyscyplinarną – wielokrotnie dokonywano udanych prób włączenia w obręb socjologii rozwiązań wypracowanych chociażby w antropologii, etnografii, semiologii czy historii sztuki. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, że obrady stały się płaszczyzną wymiany doświadczeń pomiędzy badaczami akademickimi i komercyjnymi. Wszystko to składa się wprawdzie na zróżnicowany obraz samych wystąpień, opartych na różnorodnych doświadczeniach badawczych, różnych teoretycznych podstawach, tematach i metodologii, ale jednak obraz konsekwentnie realizujący spójny, określony celem konferencji zamysł. Pozwala to wierzyć, że przygotowywany tom pozjazdowy okaże się istotną publikacją w tej dziedzinie. Wspomniana antologia zawierać będzie także pełne teksty wystąpień, które zgłoszono, ale – z przyczyn losowych – nie wygłoszono podczas sesji. Są wśród nich: *Technika obrazu tworzonego* Tomasza Herudzińskiego, *Analiza wizualna map mentalnych w badaniach nad miastem* Konrada Miciukiewicza oraz *Foto- i videopamiętniki jako narzędzie poznania?* Alicji Raciniewskiej.

Maciej Frąckowiak, Łukasz Rogowski
maciej@made.eu; lukasz.rogowski@gmail.com

PATRZĄC NA STAROŚĆ. KULTURA WIZUALNA STAROŚCI

Poznań, 28-29 listopada 2007 r.

Starość i procesy starzenia są bez wątpienia jednym z podstawowych problemów dostrzegalnych we współczesnych społeczeństwach. Co więcej, na podstawie zarówno ujemnego przyrostu naturalnego, jak i stale wydłużającego się życia poszczególnych jednostek wnioskować można, iż z biegiem czasu odsetek ludzi starszych w całości populacji będzie wciąż wzrastał. Fakty te sprawiają, że rozwiązanie opisywanych problemów stanowi wyzwanie zarówno dla przedstawicieli różnych nauk, jak i dla osób kształtujących politykę państwa wobec poszczególnych kategorii społecznych.

Również przedstawiciele nauk społecznych nie pozostają obojętni wobec procesów starzenia się. Sprzyja temu fakt coraz ściślejszej współpracy pomiędzy gerontologami a geriatrami i pracownikami placówek pomocy społecznej, której owocem są choćby nowo powstałe na uczelniach wyższych kierunki studiów kształcące młodych pracowników socjalnych. Pojawia się jednak pytanie, czy tego typu podejście do omawianego problemu w pewnym sensie nie pogłębia stopniowej marginalizacji osób starszych, postrzeganych jako jednostki wymagające permanentnej opieki i pomocy.

Z podobnego założenia wychodzili uczestnicy konferencji „Patrząc na starość. Kultura wizualna starości”, która odbyła się w Poznaniu 28 i 29 listopada 2007 r. Organizatorami konferencji były Instytut Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Galeria Miejska „Arsenał”. Miejscem obrad był znajdujący się w samym sercu Poznania, na Starym Rynku, budynek Galerii Miejskiej.

Konferencja miała na celu przyjrzenie się procesom starzenia się współczesnych społeczeństw od nieco innej strony, a mianowicie z punktu widzenia kultury wizualnej. Już bowiem od jakiegoś czasu określa się społeczeństwa późnonowoczesne mianem wzkrocencytrycznych. Dominacja zmysłu wzroku dostrzegalna jest nie tylko w sferach konsumpcji czy popkultury, ale zaczyna obejmować coraz szersze segmenty życia społecznego. Stąd też pomysł, by wobec kultu młodości i piękna, spojrzeć na starość w sposób dosłowny i postarać się odkryć tę warstwę omawianych procesów, które zazwyczaj są – intencjonalnie lub nieświadomie – pomijane.

Dodatkowym założeniem konferencji było możliwie szerokie potraktowanie starości. W centrum zainteresowania znajdowały się nie tylko kwestie dotyczące starych ludzi, lecz również starości przedmiotów, filmów, miejsc czy idei. Podejście to, niestereotypowe, nowatorskie, ale również – jak się z czasem okazało – wywołujące pewne kontrowersje, miało na celu ukazanie możliwie pełnej gamy przykładów dotyczących procesów starzenia się.

Konferencję otworzył dyrektor Instytutu Socjologii UAM, dr hab. Krzysztof Podemski. Dziękując przybyłym referentom i słuchaczom zauważył, iż na sali – wbrew motywowi przewodniemu obrad – znajdują się głównie osoby młode, co umożliwia pozytywne rokowania co do przyszłości naukowej omawianej tematyki.

Pierwsza sesja, składająca się z pięciu wystąpień, dotyczyła społecznych sposobów konstruowania i postrzegania starości. Referat inauguracyjny, w którym zawarte były podstawowe definicje i konteksty postrzegania starości przez nauki społeczne, wygłosiła Honorata Jakubowska. Druga referentka, Daniela Dzienniak-Pulina, podjęła temat postrzegania przez osoby młode sfery prywatnej ludzi starszych. Kolejne wystąpienia dotyczyły osób starych w kontekście ich aktywności kulturalnej (Katarzyna Bochenek) oraz środowiska zamieszkania (Marek Niezabitowski). Sesję zakończyło wystąpienie Michała Podgórskiego, który podjął próbę analizy zdjęć Sophi Loren w kalendarzu Pirelli.

Sesja druga poświęcona była problemom starości ciała. Referat *Dyskurs cielesności – antropologiczny wymiar starości* wygłosiła Elżbieta Struzik. Referentka zarysowała w nim podstawowe problemy, które obecne były również w trzech kolejnych wystąpieniach tej sesji, dotyczące między innymi estetyzacji ciała oraz społecznego tworzenia cielesności u osób starszych. Aleksandra Patyna przedstawiła słuchaczom kwestię starości jako abjectu w filozofii Julii Kristevy, natomiast dwie kolejne referentki – Katarzyna Kolibabska i Małgorzata Rutkowska – omawiały wyniki własnych badań, które przeprowadziły w jednym z warszawskich dziennych domów pobytu dla ludzi starszych, a których tematyka dotyczyła przejawiających się w tym miejscu strategii odmładzających oraz problematyki płci kulturowej.

Sesja popołudniowa pierwszego dnia obrad różniła się w swojej tematyce od problematyki ludzi starszych i skoncentrowała na kwestiach starości miejsc i przedmiotów. Łukasz Rogowski podjął, na podstawie wyników badań przeprowadzonych z zastosowaniem metod socjologii wizualnej, próbę opisu społecznych sposobów definiowania starości przestrzeni i przedmiotów. Wystąpienie Marty Skowrońskiej i Filipa Schmidta miało na celu zaprezentowanie trzech sposobów odzyskiwania wartości przez stare przedmioty. Kolejne dwa referaty – Marty Zawodnej oraz Macieja Frackowiaka – dotyczyły starych fotografii. Drugą część sesji popołudniowej zainaugurowała Bogumiła Mateja, która w kontekście archeologii mediów przedstawiła rozważania na temat starzenia się programów telewizyjnych. Radosław Skrobaccki omówił procesy starzenia się w gospodarce na przykładzie poznańskich zakładów Hipolita Cegielskiego, natomiast ostatnim referatem tego dnia było drugie już wystąpienie Michała Podgórskiego, który podjął próbę przyjrzenia się starym miejscom, które nazwał „współczesnymi ruinami”.

W drugim dniu konferencji obrady również zostały podzielone na trzy sesje tematyczne. Pierwsza z nich dotyczyła wizualnych (głównie medialnych) reprezentacji starości. Alicja Raciniewska w wystąpieniu *Stylowa starość czy wiecznie młody styl?* zastanawiała się nad obecnymi w prasie kobiecej fotografiami mody przeznaczonej dla osób starszych. Kazimierz S. Ożóg podjął tematykę budowanych w Polsce pomników Jana Pawła II. Główną osią wystąpienia było zaprezentowanie stopniowej ewolucji wizerunków polskiego papieża od człowieka w średnim wieku do starca. Andrzej Klimczuk, odwołując się do skomplikowanej, aczkolwiek nowatorskiej metodologii badań Internetu, opisał przedstawienia starości w pracach portalu deviantART.com, natomiast Ewa Podsiadła w referacie *Starość – nowe tabu? Czyli perspektywa starości w jędrnej popkulturze* omówiła konteksty obrazowania starości w miesięcznikach dla kobiet. Dość dużym zaskoczeniem była forma ostatniego wystąpienia: referenci, nie mogąc dojechać na obrady, postanowili dostarczyć organizatorom film mający stanowić substytut bezpośredniej obecności, co jednak spotkało się z raczej chłodnym przyjęciem ze strony słuchaczy.

Przedostatnia sesja tematyczna poruszała tematykę relacji pomiędzy filmem a problematyką starości. Referatem wprowadzającym było wystąpienie Anny Wiatr *Po prostu starość. Socjologiczne uwagi na marginesie filmu*. Dwa kolejne wystąpienia – Joanny Preizner oraz Jakuba Myszkorowskiego – poruszały omawiane kwestie w odniesieniu do dzieł Krzysztofa Kieślowskiego. Łukasz Kumiega zajął się problemem starości w kinie queerowym. Po dokładnej analizie sposobów definiowania starych osób w internetowych społecznościach homoseksualistów odniósł te kwestie do popularnego serialu „Queer as Folk”. Kończąc „sesję filmową” Sabina Nawrocka przedstawiła swoje

refleksje na temat najnowszego filmu Doroty Kędzierzawskiej „Pora umierać”, ze znakomitą kreacją Danuty Szaflarskiej.

Swoistym podsumowaniem konferencji była ostatnia sesja – „Starość w perspektywie interdyscyplinarnej”. Rozpoczęła ją Jolanta Baranowska, która w swym referacie zajęła się starością w poezji Ludmiły Marjańskiej i Czesława Miłosza. Występująca po niej Grażyna Kubica-Heller przedstawiła swoje dylematy dotyczące relacji pomiędzy rolą antropologa a fotografa. Dodatkowo do wystąpienia były liczne, wykonane samodzielnie przez autorkę fotografie osób starszych. Iwona Stachowska omówiła aksjologiczne aspekty starości, natomiast Magdalena Ziółkowska-Kuflńska zajęła się problematyką starości w kulturach pozaeuropejskich. Ostatnią referentką była Marcela Kościańczuk, która – nawiązując między innymi do myśli Margaret Mead – poruszyła problem relacji między starością a pamięcią w kontekście programów telewizyjnych.

Akcentem kończącym konferencję była dyskusja podsumowująca dwa dni obrad. Wymiana poglądów okazała się momentami nad wyraz burzliwa, szczególnie wobec wspomnianych już wyżej kontrowersji dotyczących wspólnego rozpatrywania starości ludzi i przedmiotów. Z jednej strony pojawiały się głosy, że takie postępowanie prowadzi do uprzedmiotowienia człowieka, z drugiej natomiast – że jest sposobem podkreślenia bardzo ważnej roli materialności w życiu ludzkim. Ostatecznie dyskutanci w tej kwestii nie doszli do porozumienia. Powszechna była natomiast opinia, że zaproponowane podczas konferencji podejście do starości od strony kultury wizualnej otwiera nowe przestrzenie badawcze, często niedostrzegane w „tradycyjnych” gerontologicznych podejściach.

„Patrząc na starość. Kultura wizualna starości” była kolejną konferencją organizowaną przez Instytut Socjologii UAM, która poruszała problematykę szeroko pojętej współczesnej ikonosfery. Dwa lata temu, w listopadzie 2005 r., również w porozumieniu z Galerią Miejską „Arsenał”, odbyła się konferencja „Wizualność miasta. Wytwarzanie miejskiej ikonosfery”¹. Organizatorzy wychodzą bowiem z założenia, że cykliczne zastanawianie się nad kolejnymi fragmentami współczesnej sfery wizualnej – po pierwsze – daje możliwość często nietypowego i nowatorskiego spojrzenia na tradycyjne problemy nauk społecznych, a po drugie – staje się atrakcyjne dla uczestników i słuchaczy spotkań dzięki multimedialnym prezentacjom stanowiącym dodatek, a niekiedy nawet nieodłączną część wystąpienia.

Lukasz Rogowski
lukasz.rogowski@gmail.com

¹ Rezultatem tej konferencji jest wydana niedawno publikacja: *Wizualność miasta. Wytwarzanie miejskiej ikonosfery*, red. M. Krajewski, Poznań 2007.